

Vogelreis naar Gambia

Otte Zijlstra

Als gepensioneerd docent heb je de tijd om ook op andere tijdstippen dan de schoolvakanties op pad te gaan. Zo kwam fotomaatje Frits met de opmerking dat hij binnenkort weer naar Gambia wilde gaan en dat leek mij ook wel wat. Als extra optie konden we een drietal dagen naar Senegal boeken en dat was natuurlijk mooi meegenomen als je toch in de buurt bent. We moesten daardoor wel de hectische overtocht van Banjul naar Barre maken, maar ook dat hebben we doorstaan. We maakten deze reis in februari 2013. Dat was in de droge tijd. Het land heeft een subtropisch klimaat met een droog en een nat seizoen. Het regenseizoen begint eind juni en duurt tot in oktober. De periode van maart tot en met mei is de zonnigste tijd met gemiddeld tien uur zon.

Gambia ligt op de uiterste westpunt van Afrika aan de Atlantische Oceaan en wordt geheel omsloten door Senegal. Door die strategische ligging heeft het vroeger een bedenkelijke rol gespeeld in de slavenhandel. In 1965 werd het land onafhankelijk, zij het nog onder de vlag van het Britse Gemenebest. Het land is het kleinste land op het vasteland van Afrika en heeft een oppervlakte van 11.295 km². Dat is ongeveer een vierde van de oppervlakte van Nederland. Dwars door het land loopt de machtige Gambiarivier, die het gehele jaar water voert. Eb en vloed hebben duidelijk invloed op deze stroom, tot ver in het binnenland. Langs de kust liggen vele zandstranden en aan de kustdelta komen mangrovebossen voor. Het noorden van Gambia heeft een savannelandschap met veel hoge grassen (Olifantsgras/ Bamboe) en struiken (Tamarisk) en grote bomen Kapokboom, Kokospalm en de karakteristieke Baobabboom.

De economie is zwak en vooral agrarisch. Daarin spelen pinda's en cashewnoten een belangrijke rol, maar ook het toerisme is een belangrijke bron van inkomsten. De bevolking is erg vriendelijk, maar ze willen van alles voor je doen en van alles van je hebben. Dat is soms irritant, maar plaatselijke vogelaars kunnen je wel van dienst zijn. Tip: spreek eerst een prijs af. Ik zal in dit artikel een aantal West-Europese vogels belichten die we daar gezien hebben. Sommige daarvan gebruiken de Nederlandse kusten als foerageerplaats (stepping stone) op hun jaarlijkse trektocht.

Een gehucht in Senegal.

Foto: Otte Zijlstra.

Overzichtskarta van Gambia en Senegal.

Tanji

Aan de Atlantische kust zijn er verscheidene fraaie gebieden waar vis aan land wordt gebracht. Wij gingen naar het kustplaatsje Tanji onder leiding van onze gids Modou Jarju. De vis wordt in de ochtend met slanke, fraai versierde boten aan land gebracht, de zogenaamde pirogues. Omdat de boten op het zandstrand worden geschoven moet de lading met manden op het hoofd naar de vaste wal worden gedragen. Daar bevindt zich het speelveld van Zwarte Vrouwen, Pelikanen, Grijskopmeeuwen en diverse soorten sterns. Dat vormt op zich al een toeristisch hoogtepunt en zeker de moeite waard om mee te maken. De sterns die ons bekend voorkwamen, waren de Dwergstern, de Grote Stern en de Reuzenstern, maar ook de fraaie Koningsstern vloog hier rond. Pelikanen dreven als slagschepen voor de kust en probeerden een afvallige vis te bemachtigen. De Visarenden hielden vanuit de lucht een oogje in het zeil. Op dit strand hebben we ook diverse strandlopers gezien waaronder Rosse Grutto, Steenlopers en Drieteenstrandlopers.

Drieteenstrandloper

De status in Gambia van de Drieteenstrandloper *Calidris alba* vermeldt: regelmatige bezoeker vanuit palearctische streken die in alle maanden voor kan komen maar het meest van oktober tot maart. Wordt voornamelijk

aangetroffen op zandige kusten. De status in Nederland vermeldt: tijdens trek en in de winter soms in grote groepen langs zandstranden, minder vaak op modderige vlakten. Drieteenstrandlopers zijn broedvogels van het hoge noorden, waaronder Siberië en Groenland. De vogeltrek over Nederland wordt vooral gevolgd door trekwaarnemingen aan de kust. Die trek bereikt in mei een hoogtepunt. Men schat de zichtbare voorjaars trek op enkele duizenden exemplaren, maar de najaars trek levert minder dan honderd exemplaren op. Jeroen Reneerkens – vakgroep Dierecologie van de Rijksuniversiteit Gronin-

De kop van een Grijskopmeeuw met prooi.
Foto: Otte Zijlstra.

gen – doet al jarenlang onderzoek naar deze strandlopers. Dat levert veel nieuwe inzichten op, maar werpt ook weer nieuwe vragen op. Hij heeft enkele zomers tijdens de broedtijd van deze strandlopers onderzoek gedaan met kleurringen op Groenland om zo de individuele vogels te kunnen volgen. Hij reisde met ze mee naar IJsland maar ook zocht hij ze weer op in de herfst op Schiermonnikoog en 's winters in Ghana. Koos Dijksterhuis heeft hier een mooi boek over geschreven: 'Een Groenlander in Afrika'. Drieteenstrandlopers broeden op de toendra en men schat de populatie op ruim 120.000 exemplaren. Het zijn tijdens de trek voornamelijk kustvogels, al schijnt het, dat ze lange afstanden kunnen vliegen en dan ook de Sahara op die manier kunnen overbruggen. Reneerkens vroeg zich onder andere af: 'Waarom broeden ze hoog arctisch en waarom blijven ze langs de kustlijn?' Of zoals iemand het verbeeldde: de lengte van hun trekweg bedraagt duizenden kilometers, maar de breedte bedraagt maar enkele meters! De aantallen in Nederland bedragen maximaal 12.000 in de maand mei. Recent onderzoek doet vermoeden dat Drieteenstrandlopers energie kunnen besparen op hun afweersysteem. Dit zou verklaren dat ze hoog arctisch broeden, omdat in koude polaire streken veel minder bacteriën en andere ziektekiemen kunnen leven dan in gematigde streken. Bovendien overwinteren ze aan zeekusten. Ook in het zoute zeewater kunnen maar weinig ziektekiemen overleven. Dit alles zou ook een verklaring kunnen zijn voor de enkele gevallen dat een paartje 'drietenen' in staat is soms twee broedsels klaar te krijgen in de korte arctische zomer op

Kleine Bijeneter.
Foto: Otte Zijlstra.

De Rosse Grutto is een noordelijke soort die ook het hele jaar aangetroffen kan worden in Gambia.
Foto: Otte Zijlstra.

Een juveniele Reuzensterntrotseerd de branding.
Foto: Otte Zijlstra.

Vissers bij Tanji brengen vis aan land met hun Pirogues. Dit trekt veel visetende vogels aan, waaronder Pelikanen, Zwarte Wouw en Visarend. Foto: Otte Zijlstra.

Groenland, want daar doet men voornamelijk het onderzoek. De voorkeuren voor polair broeden en het overwinteren aan zee versterken elkaar vanwege de lage investeringen in hun afweersysteem. Ook lopen ze aan de kust minder risico besmet te raken met vogelmalaria. Ook bij andere steltlopersoorten is het een gegeven dat de meest noordelijk broedende steltlopers en plevieren aan de kust overwinteren. Dit geldt ook voor eenden (bijvoorbeeld de IJseend), jagers en zelfs voor een aantal zangvogels zoals Sneeuwgorzen en IJsgorzen die hetzelfde gedrag vertonen. Al met al is er nog veel onderzoek nodig om alle vragen adequaat te kunnen beantwoorden. Dat kustgebieden van West-Afrika van groot belang zijn, mag ook blijken uit een artikel dat in *Ardea* is verschenen (Zwarts & Piersma 1990). Daarin wordt melding gemaakt van het feit dat ruim 3,5 miljoen steltlopers dit gebied bezoeken voor hun overwintering. De broedgebieden van deze vogels strekken zich uit van Noordoost-Canada tot Centraal-Sibe-

rië. Tijdens de voor- en najaarstrek bezoeken deze vogels de Europese wetlands, waarbij de Waddenzee en het Deltagebied een belangrijke rol spelen.

Rosse Grutto

De Rosse Grutto *Limosa lapponica* is ook een noordelijke soort. Deze kan in alle maanden voorkomen in Gambia, maar vooral van september tot april in groepjes maar ook wel alleen op zandige plaatsen, of soms ook wel op kleiige plaatsen in het binnenland. Deze soort broedt op de toendra en dan vooral in Noordwest-Rusland. In Fenno-Scandiavië blijft het aantal broedparen beperkt tot enkele duizenden. De vogels die de winter in Mauretanië doorbrengen (Banc d'Arguin), komen vooral uit Midden-Siberië en dan gaat het om serieuze aantallen van ruim een half miljoen vogels. Ze trekken voornamelijk via West-Europa en gebruiken het Deltagebied en de Waddenzee om bij te tanken. Ze kunnen de reis van ruim 4.000 km tussen West-Afrika

Een adulte Reuzenster.
Foto: Otte Zijlstra.

Visarend in de vlucht.
Foto: Otte Zijlstra.

Een groepje Drieteenstrandlopers.

Foto: Otte Zijlstra.

en West-Europa nonstop overbruggen. Wat betreft de vertrektijd uit West-Afrika zijn de vogels erg consciëntieus: gemiddeld is dat tussen 25 en 27 april. Er is ook onderzoek gedaan naar de trekroutes van de Rosse Grutto op het Oostelijke halfmond. Eén Rosse Grutto presteerde het zelfs om met 11.680 km in ruim acht dagen het nonstop vliegreCORD van trekkende vogels te verbreken. Het vermogen tot deze prestatie dankt de vogel aan het gebruik van specifieke luchtstromingen in de atmosfeer, een uitzonderlijk hoog lichaamsgehalte aan vet bij aanvang van de reis (tot 40%) en een gestroomlijnd lichaam. De najaarstrek van de Rosse Grutto bij ons begint al in juli en eindigt eind september. Eerst komen de oudere vogels tot half augustus en daarna de juveniele vogels. Elk najaar trekken er ruim honderd duizend vogels zichtbaar over Nederland. Daar de trek erg hoog plaatsvindt, zullen de meeste niet opgemerkt worden. De vogels zijn praktisch het gehele jaar door te zien in het Waddengebied. In juni zijn de aantallen het laagst om daarna weer snel toe te nemen.

Regenwulp

Ook de Regenwulp *Numenius phaeopus* is een noordelijke soort. Deze soort broedt in de hoogvenen van de taiga boven de boomgrens. Regenwulpen komen algemeen voor aan de westkust van Afrika en we hebben ze ook in Gambia veel gezien en gehoord. Langs de Gambiarivier komen ze tot ver in het binnenland voor, met name in de mangrovebossen. Je treft ze vooral aan als individu, maar er kunnen zich ook kleine losse groepjes vormen op slikrijke plaatsen langs de kust. Men vermoedt dat de broedpopulatie van IJsland (100.000-200.000 paar) en die van Shetland en de Faeröer in West-Afrika overwintert. Er kunnen bij ons duizenden Regenwulpen op pleisterplaatsen worden aangetroffen met een maximum van 9000 exemplaren in de nazomer, vooral in Noord-Brabant en Noord-Nederland. Op zee wordt in de periode april-mei zwakke trek waargenomen en in de periode juli-augustus sterke trek. Ook in het binnenland is dan hun ver dragende karakteristieke roep te horen. De vogels vertonen wegtrek van de Nederlandse en Duitse pleisterplaatsen

Pelikaan.
Foto: Otte Zijlstra.

Sahel Scharrelaar.
Foto: Otte Zijlstra.

Malachite IJsvogels zijn fraai fel gekleurd.
Foto: Otte Zijlstra.

in de namiddag. Dat resulteert erin dat 90% van de doortrek in juli na 17:00 uur wordt waargenomen. In het voorjaar verschijnen de eerste Regenwulpen eind maart weer langs de Telpost Breskens. De sterkste trek vindt hier eind april plaats.

Visarend

De Europese populatie Visarenden *Pandion haliaetus* werd voor het jaar 2000 geschat op 7.600-11.000 paar. Ze overwinteren in West-Afrika en ook in Gambia en Senegal komen ze in redelijke aantallen voor. De afstand van ruim 6.000 km van Zweden naar de overwinteringsgebieden wordt gemiddeld afgelegd in 39 dagen. De duur van de stops onderweg kan in de herfst bijna een maand bedragen. In het voorjaar is dat maximaal vijf dagen. Ze hebben haast om de broedgebieden te bereiken. We kunnen de Visarenden hier met name in de winter zien van oktober tot april. De jongen blijven hier soms nog langer hangen. Ze zijn te vinden op uitkijkpunten met zicht op het water van bijvoorbeeld

lagunes en langs de Gambiarivier. Wij hebben er diverse gezien bij het vissersdorp Tanji aan de kust. De belangrijkste broedgebieden van de Visarend liggen in Schotland en de Scandinavische landen waarbij Zweden met drieduizend broedparen de kroon spant. Eind augustus begint de trek terug vanuit de broedgebieden en dan lopen de aantallen in Zuid-Zweden (Falsterbo) aardig op. In 2008 bijvoorbeeld passeerden 288 Visarenden de telpost bij Nabben waarbij de volwassen vogels eerder vertrekken dan de juveniele vogels. In 2013 bedroeg dit aantal 310. Visarenden kunnen goed op eigen kracht vliegen en zijn niet afhankelijk van thermiek alhoewel ze daar soms wel gebruik van maken. Soms vliegen ze 24 uur door. Dat doen ze vooral in het voorjaar. Dit houdt natuurlijk in dat ze ook nachtelijke trek vertonen. Op grond van gegevens van de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen passeren in Nederland in het najaar 700-1.400 Visarenden; in het voorjaar liggen deze getallen iets lager.

Slangenhalsvogel.
Foto: Otte Zijlstra.

Regenwulp in een mangrovemoeras bij Tendabe.
Foto: Otte Zijlstra.

Tendabe, een gehucht in het binnenland met zicht op de Gambiarivier.

Foto: Otte Zijlstra.

Reuzenster

De Reuzenster *Hydroprogne caspia* is een vogel die hier het gehele jaar door voorkomt. Waarschijnlijk worden de aantallen in de winter hoger door migratie uit het noorden. Wij hebben ze onder andere gezien bij Tanji, maar ze kunnen langs de gehele kust voorkomen, in lagunen, grote rivieren en meren waar ze voornamelijk vis eten. Het is een zeer grote stern met het formaat van een Zilvermeeuw. Ze komen vaak voor met andere sterns en dat was ook hier het geval bij Tanji. Hier waren ze aan het vissen samen met Grote Stern, Koningsstern en Dwergstern. We hebben er tientallen gezien op een eiland voor de kust, dat we met een bootje hebben bezocht. Daar telde ik meer dan vijftig rustende exemplaren. Reuzensterms broeden solitair of in kolonies bijvoorbeeld op Öland in het noorden van het eiland, maar ook op andere plaatsen in het

Oostzeegebied. Wereldwijd broedt de Reuzenster in geografisch geïsoleerde kolonies. De Banc d'Arguin (Mauritanië) herbergt grote kolonies Reuzensterms (10.900 paar in 1998). Ook in de monding van de Nijl broedt deze stern en zelfs in de Rode Zee broeden 250 tot 350 paar. In Nederland is het een schaarse doortrekker van juli tot september en dan vooral rondom het IJsselmeer. Tijdens tellingen georganiseerd door Sovon kwamen de aantallen in 2012 voor het eerst uit boven de honderd exemplaren verdeeld over vijftien verschillende slaapplekken. De topper was de slaapplek van de Steile Bank: 61 exemplaren! Ook in het Lauwersmeer gebied en het Veluwemeer worden ze aangetroffen. Ze overwinteren in het Middellandse Zeegebied en West-Afrika.

Behalve de gebieden die genoemd zijn in dit artikel, is ook het gebied Marakissa River-

Geelsnavelwouw die hier de niche vervult van de Zwarte Wouw.

Foto: Otte Zijlstra.

Sporenkievit roepen altijd erg luid.

Foto: Otte Zijlstra.

Bosruiter.

Foto: Otte Zijlstra.

De Goudsnip is een schuwe vogel, die ik toch graag op de foto wilde hebben.

Foto: Otte Zijlstra.

camp het vermelden waard. Wij zijn hier niet geweest. Wel zijn we het binnenland in geweest. Na een halve dag bereikten we Tenda-be, dat fraai gelegen is aan de Gambiarivier. Daar ervaar je nog enigszins de authentieke primitiviteit van dit land. Als na twaalf uur 's nachts het aggregaat uitgaat dan is er ook gelijk geen stroomvoorziening meer. Dan ervaar je des te meer de Afrikaanse nachtelijke sfeer en moet je maar hopen dat de accu's voor de

camera's inmiddels weer zijn opgeladen. Je kunt daar overdag een mooie boottocht maken door de mangrovebossen. Naast de vele typische bewoners die we daar gezien hebben, mogen ook genoemd worden de Python en een Kaapse Otter! Zeker het vermelden waard is de Kotu Bridge. Van daaraf kun je heel veel zien en fotograferen.

Resumerend kan gezegd worden dat een vogelliefhebber niet snel teleurgesteld zal

Een uitzicht op de kuststreek op de grens van Gambia en het zuidelijke deel van Senegal.

Foto: Otte Zijlstra.

Gehucht in Gambia aan de kust bij Senegal.

Foto: Otte Zijlstra.

worden door een bezoek te brengen aan dit land. Naast de vele ons onbekende Afrikaanse soorten zal men in de winter ook een aantal voor ons bekende Europese soorten tegenkomen. Plaatselijke gidsen kan men inzetten

voor typische soorten. Zonder hulp zouden wij bijvoorbeeld de Langstaartnachtzwaluw *Caprimulgus climacurus* niet ontdekt hebben al liepen we er op een meter afstand langs.

■ O.W. Zijlstra, Kostverlorenstraat 38, 1733VH Nieuwe Niedorp, (0226) 41 17 49,
e-mail: ow.zijlstra@quicknet.nl.

LITERATUUR:

Borrow, N. & R. Demey (2011): Birds of Senegal and The Gambia. Uitgeverij Helm, Londen.

Dijksterhuis, K. (2010): Een Groenlander in Afrika. Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam.

Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (2002): Vogeltrek over Nederland. Sovon Vogelonderzoek Nederland. Uitgever: Schuyt & Co, Haarlem.

Mullarney, K. L. Swenson et al. (2001): Europese Vogels. Tirion Natuur, Baarn.

Piersma, T. (2006): Waarom Nonnetjes. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Zwarts, L. & T. Piersma (1990): How important is the Banc d'Arguin Mauritania as a temporary staging area for waders in spring? *Ardea* 78(1-2):113-122.

Zwarts, L. et al. (2009): Living on the edge. KNNV Uitgeverij, Zeist.